

ERDEM

Sayı/Issue: 90 Haziran/June 2026

Başvuru/Submitted: 06-03-2026

Değerlendirme: İki Dış Hakem/Evaluation: Two External Referees

Kabul/Accepted: 12-05-2026

Çift Taraflı Körleme/Double-Blind Review

Benzerlik Taraması Yapıldı/Similarity Scan Performed - intihal.net

Yayın/Publication: 20-06-2026

Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Şiirlerinde Anneye ve Anne Rahmine Dönüş Arzusunun İzdüşümleri

Emel Hisarcıklılar | [0000-0002-9497-509X](https://orcid.org/0000-0002-9497-509X) | emel.hisarciklilar@gop.edu.tr

Doç. Dr./ Assoc. Prof. Dr. | Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi/ University

Fen Edebiyat Fakültesi/ Faculty of Arts and Sciences

Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü/ Department of Turkish Language and Literature

Tokat | Türkiye

<https://ror.org/01rpe9k96>

Atf: Hisarcıklılar, Emel (2026). "Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Şiirlerinde Anneye ve Anne Rahmine Dönüş Arzusunun İzdüşümleri", *Erdem*, Haziran, Sayı:90, s. 99-126.

Citation: Hisarcıklılar, Emel(2026). "Projections of the Desire to Return to the Mother and the Womb in Ahmet Hamdi Tanpınar's Poetry", *Erdem*, June, Issue:90, pp. 99-126.

Makale Bilgileri Article Information

Yapay Zekâ Beyanı

Çalışmanın hazırlanma sürecinde yapay zekâ tabanlı herhangi bir araç veya uygulama kullanılmamıştır. Çalışmanın tüm içeriği, tarafımca bilimsel araştırma yöntemleri ve akademik etik ilkelere uygun şekilde üretilmiştir.

AI Disclosure

No artificial intelligence-based tools or applications were used in the preparation of this study. All content has been produced by myself in accordance with scientific research methods and academic ethical principles.

Etik Kurul İzni

Çalışma etik kurul izni gerektirmeyen nitelikte olup kullanılan veriler literatür taraması/yayınlanmış kaynaklar üzerinden elde edilmiştir. Çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Ethics Committee Approval

The study does not require ethics committee approval, and the data used were obtained through a literature review / published sources. It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation of the study and that all referenced works are listed in the bibliography.

Etik Bildirim

erdemdergisi@akmb.gov.tr

Complaints

erdemdergisi@akmb.gov.tr

Lisans

Bu makale Creative Commons Atf-GayriTicari 4.0 Uluslararası Lisans (CC BY-NC) ile lisanslanmıştır.

License

This article is licensed under the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License (CC BY-NC).

Dizinleme Bilgileri

Dergi TR Dizin, DOAJ, ERIH PLUS, MLA ve J-Gate tarafından dizinlenmektedir.

Indexing Information

The journal is indexed in TR Dizin, DOAJ, ERIH PLUS, MLA and J-Gate.

Çıkar Çatışması

Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

Conflict of Interest

There is no potential conflict of interest in this study.

Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Şiirlerinde Anneye ve Anne Rahmine Dönüş Arzusunun İzdüşümleri

Öz

Anne figürü, bireyin karakter oluşumunda ve benlik inşasında belirleyici bir konumda yer almaktadır. Freud ve onun öğrencileri arasında bulunan Jung, Adler, Ferenczi ve Otto Rank gibi psikanalistler onun görüşlerinden etkilenmekle birlikte insanın henüz dünyaya gelmeden yani anne rahmindeyken bilinç dışının yapılandığı görüşünü ortaya koymuşlardır. Doğum anıyla beraber anneden kopuş başta olmak üzere, bebeğin zihnine daha ilk andan itibaren yerleşmiş olarak bazı etkiler yaratacak şekilde var olabilmektedir. Anne ve anne rahmi çeşitli duygular, hareket ve sembollerle bireyin davranışlarına yansımaktadır. Kişi; korunaklı ve tehlikelerden izole edilmiş olan anne rahmine dönüş arzusunu, bilinçaltında geliştirip büyüttüğü huzursuzluk, korku, yabancılık hissi, dünyayla ve insanlarla özdeşleşememe gibi duygu ve davranışlar sonucunda yaratmaktadır.

Modern Türk şiirinin önemli isimleri arasında yer alan Ahmet Hamdi Tanpınar, özellikle çocukluk döneminde yaşadığı bazı olayların ve bunlar sonucunda şekillenen mizacının etkisiyle eserlerinde anneye ve anne rahmine dönüş arzusunu yansıtan sembol ve imgeler kullanmıştır. Bunlar özellikle karanlık, su ve bazı hayvanlarla birlikte korku ve kaygı duyguları eşliğinde dizelerinde görünmektedir. Onun hayat hikâyesindeki bazı hadiseler bu durumun temelinde yer alan nedenlerdir. Çocuk yaşta göç yolunda bir salgın hastalık sebebiyle annesinin vefat edişi ve yine göç yolunda hastalığa tutulan Tanpınar'ın da ömrü boyunca âdeta hastalık hastası bir kişi olarak hayatını vehim içinde sürdürmesi; dış etkenlere ve tehlikelere karşı korunaklı bir alan olan anne rahmine dönüş için istek duymasına sebep olmuştur. Tanpınar anneye dönüşü ve anneye bir olmayı hem dünyada yaşadığı huzursuzluktan bir kurtuluş çaresi hem de bir anlamda yeniden var olma biçimi olarak görmüştür. Bu çalışmada Tanpınar'ın söz konusu şiirleri, konuyla ilgili araştırmalar yapan psikanalistlerin bazı tespitleri ışığında incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Ahmet Hamdi Tanpınar, şiir, zaman, doğum travması, anne rahmine dönüş

Projections of the Desire to Return to the Mother and the Womb in Ahmet Hamdi Tanpınar's Poetry

Abstract

The figure of the mother occupies a decisive position in the formation of an individual's character and the construction of the self. While psychoanalysts such as Jung, Adler, Ferenczi, and Otto Rank, who were among Freud's successors, were influenced by his theories, they also posited that the human unconscious is structured prior to birth, while still in the mother's womb. Starting with the separation from the mother at the moment of birth, this primordial phase imprints certain lasting effects onto the infant's mind from the very first moment. The mother and the maternal womb manifest in individual behaviors through various emotions, movements, and symbols. An individual develops a subconscious desire to return to the womb, a sheltered environment isolated from external dangers, as a consequence of deep-seated behaviors and emotions such as unrest, fear, alienation, and an inability to identify with the world and society.

Ahmet Hamdi Tanpınar, a prominent figure in modern Turkish poetry, utilized symbols and imagery that reflect the desire to return to the mother and the womb in his works, largely influenced by certain childhood experiences and the temperament shaped by them. These motifs manifest in his verses through elements of darkness, water, and specific animals, accompanied by feelings of fear and anxiety. Certain biographical events in his life serve as the root causes of this psychological state. The loss of his mother to an epidemic on a migration route during his childhood, combined with Tanpınar himself contracting the illness during the same journey—which led him to live a life filled with hypochondriacal apprehensions—fostered a profound longing to return to the womb as a sanctuary protected from external threats and dangers. Tanpınar perceived returning to the mother and achieving oneness with her both as a remedy for his existential unrest and, in a sense, as a mode of rebirth. In this study, Tanpınar's relevant poems will be analyzed in light of the theoretical frameworks established by psychoanalysts conducting research on this subject.

Keywords: Ahmet Hamdi Tanpınar, poetry, time, birth trauma, return to the womb

Giriş

Cumhuriyet Dönemi Türk edebiyatının temsilcileri arasında yer alan Ahmet Hamdi Tanpınar (1901-1962), şairliğinin yanında hikâyeci, romancı, deneme ve makale yazarı olarak da karşımıza çıkar. Ferdî hayat hikâyesinin sosyal ortam tarafından da beslendiği dikkate alındığında, oldukça sıkıntılı bir çocukluk ve gençlik devresi geçirmiştir. Birinci Dünya Savaşı öncesi ve sonrasının İstanbul manzaraları içinde ilk şiirlerini Ahmet Haşim etkisinde yazmış, ilk büyük edebî etkilenmelerini ise hocası Yahya Kemal’in derslerinden ve sohbetlerinden almıştır (Balcı 2020). Herhangi bir siyasi görüşün yönlendirmesi olmaksızın sanatı, ideolojik propaganda aracına dönüştürmeden, sadece bireysel dünyasını ve hislerini dizelerine yansıtmış olan Tanpınar’ın özellikle zaman konusundaki hassasiyeti ve estetik nitelikler bağlamında dizelerini titiz bir tavırla şekillendirdiği fark edilmektedir.

Onun poetikası hakkında önemli ipuçlarına ulaşmak için *Antalyalı Genç Kıza Mektup* adlı eserine bakmak gerekmektedir. Bu metinde Tanpınar, şiir evreninin oluşumunda Ahmet Haşim ve hocası Yahya Kemal’in etkili olduğunu; Galib, Nedim, Bâki ve Nailî’den de eski şiirin lezzetini tattığını belirtmektedir. Fransız şair, müzisyen ve ressamardan bazılarının onun şiir evreninde etkin rol oynadıklarını da vurgulamaktadır (Tanpınar 2020: 397). Estetik ve içerik bakımından Tanpınar’ın şiirinin oluşumunda bu hususlarla birlikte kendi mizacının yansımalarının da etkili olduğu söylenebilir.

Tanpınar, şiiri öncelikle bir şekil meselesi olarak görmüştür. Şekil de dilin vezin ve kafiye ile yoğrulmasıdır. Bunlar da şiire ait diğer kaidelerle birleşerek şairde şahsi bir teknik hâline gelmektedir (Tanpınar 2020: 398). Şekle gösterilen özen bakımından Tanpınar, hocası ve edebî manadaki babası Yahya Kemal kadar titizdir. Ancak şekli kullanmaları ve bu husustaki seçimleri bakımından şiir anlayışları birbirinden farklıdır. Aruzu ve simetrik bir düzeni tercih eden Yahya Kemal’e karşın, Ahmet Hamdi Tanpınar’ın şiirini hece ve serbest bir kurguyla oluşturduğu görülmektedir. Fakat zaman, hayal, rüya, sonsuzluk, deniz, gökyüzü gibi unsurlar bakımından Tanpınar, hocası Yahya Kemal’in yolundan gitmiştir.

Şiirleri incelendiğinde hayattan ve dünyada bulunduğu konumdan hoşnut olmayan, gerçekliğin acımasızlığı karşısında ezilmiş bir ruhun sızıları hissedilir. Bu bağlamda “eşik” şiiri dikkat çekicidir. Zira “Eşik, Tanpınar’ın hayatında da sanatında da bir arızadır. Öyle ki, sanatkar arızanın sızısıyla

hem varlığını kaybeder hem de varlığını sızının daimî sesine borçludur. Tanpınar bir Orfeus, Eşik bir Eurydice'dir" (Erbay 2024: 38). Onun hayatına ve eserlerine bakıldığında, bir ilerleme problemiyle karşılaşılır. Bu problem harekete geçmesine, sıkıntıyı ve sıkıntı yaratan durumları aşmasına engel olur. "İster kader, ister zaman, ister varlık, ister hayat karşısında yaşadığı trajik durum olsun, Tanpınar sadece bunlardan duyduğu huzursuzluğu, bunların doğurduğu çatışmaları, gerilimleri nakletmekle kalmaz, aynı zamanda bu gerilimlerden, çatışmalardan kurtulmanın yollarını arar ki bunların başında da sanatı" (Balçı 2016: 146) gelir. Şiir ise Tanpınar için bu sıkıntılar karşısında yegâne bir huzur kaynağı olarak düşünülebilir.

Tanpınar'ın sadece şiirleri değil, roman ve hikâyelerinde de dikkat çeken önemli bir husus; manzaraya ve eşyaya yüklediği anlamdır. Bu eserlerde cümleler ve dizeler âdeta şeylerin ruha büründüğü, uygulandığı, zamanda yolculuğa çıkan ve hareket hâlindeki varlıklar şeklinde görünmektedir. "Tanpınar'a hiçbir şey kendisi olarak gelmez. Daha önceki nesillerin veya toplumun o şeye, (nesneye, manzaraya vs.) yüklediği anlamlar ve görevler Tanpınar'a gelirken buharlaşır. Zira Tanpınar, gördüğü 'şey'e, ilk kez kendisi görüyormuş gibi ve farklı, taze, bütün şartlanmalardan kurtulmuş bir gözle bakar" (Samsakçı 2018: 613-614). Şeye ve eşyaya karşı bu bakış açısında onun hayali ön plana çıkarması ve rüyayı şiirin temel malzemesi olarak görmesinin ve kullanmasının etkisi bulunmaktadır.

Ahmet Hamdi Tanpınar diğer eserleriyle olduğu kadar şiirleriyle de Türk edebiyatında yenileşmenin, değişimin, gelişimin öncüleri arasında yer almıştır. Ancak bunu yaparken kökünün mazide olduğunu unutmamış, şiirlerini geçmişte ortaya konan değerler üzerine temellendirmiştir. Ayrıca hayata, dünyaya ve insanlara bakış açısını ruh hâliyle birleştirerek bu durumu etkili imge ve sembollerle sunmuştur.

1. Tanpınar'ın Şiirlerinde Anneye ve Anne Rahmine Dönüş Arzusu

Bireyin doğum anından itibaren duyduğu, gördüğü, yaşadığı ve hissettiği şeyler onun bilincini ve bilinçaltını şekillendirecek, yetişkin bir birey olduğunda da davranışlarının her daim arka planında besleyici ve yönlendirici birer unsur olarak yer alacaktır. Jung, yeni doğmuş bir bebekteki bilinç öncesi psikenin, uygun koşullar sağlandığı takdirde her şeyin doldurulabileceği boş bir levha olmadığını belirtmektedir. Ayrıca bize karanlık bir boşluk gibi gelmesinin nedeninin ise onu doğrudan doğruya göremememiz olduğunu vurgulamaktadır (2009: 19). Doğumla birlikte anneden kopuş başta olmak

üzere, bebeğin zihnine daha ilk andan itibaren yerleşmiş şekilde bazı olay ve durumlar bu şekilde var olmaktadır.

İnsanın doğum anından hemen sonra dış dünyadan aldığı ilk nefesin ciğerini yakarak ona acı vermesi, ömrü boyunca maruz kalacağı sıkıntıların çoğunun fizyolojik temelli olacağını göstermesinin yanında mistik yönünün de mevcudiyetini düşündürmektedir. Gerek dünyayı ve insanları tanıma sürecinde gerekse hayatını idame ettirmek için zorunda olduğu ya da bırakıldığı davranışları ortaya koymaya çalışırken çeşitli engeller, sıkıntılar ve problemlerle karşılaşacaktır. Bu durumların onda bir bunalım hâli yaratması da önüne geçilemez bir durum meydana getirecektir. Anneye dönme arzusu; aşkta, evlilikte, ikili ilişkilerde ve bireyin dünyayla olan ilişkisinde aşması gereken bir komplekstir. Oysaki “bir kompleksin gerçekten üstesinden gelinebilmesi, o kompleksin sonuna kadar yaşanmasıyla olur. Kompleksimiz yüzünden uzak durduğumuz şeyin ötesine geçebilmek istiyorsak, onu son damlasına kadar içmemiz gerekir” (Jung 2009: 36). Aksi takdirde; birey tarafından çoğu zaman kaynağı anlaşılamayan kaygı, korku ve huzursuzluk, yaşamın her anında kişinin yanı başında duracaktır.

Freud’un öğrencileri arasında bulunan Jung, Adler, Ferenczi ve Otto Rank gibi psikanalistler onun görüşlerinden etkilenmekle birlikte, insan tutum ve davranışları ile kişiliğin oluşumunu çocukluk döneminden ve cinsellikten çıkarıp insanın henüz dünyaya gelmeden, yani anne rahmindeyken bilinç dışının yapılandığı görüşüyle ortaya koymuşlardır. Bireyin endişe, kaygı, mutsuzluk ve umutsuzluk hâllerinin doğum anında açığa çıktığını ileri sürmüşlerdir (İlhan 2024: 2). İnsan psikolojisine ve yaşamına dair olumsuz etkilere kaynaklık eden bu duygular, söz konusu niteliğinden başka, sanatçı için yaratım sürecindeki ilhamı besleyen birer etken olarak da devreye girmektedir.

Anne rahmi, birey için dış dünyanın etkenlerinden, kötülüklerden, diğer insanlardan uzak, korunaklı bir sığınaktır. Erich Fromm kurduğu şu bağlantıyla, söz konusu düşünceyi temellendirir: “insan az çok belirgin biçimde kayıp cennetin bulunamayacağını, belirsizlik ve risklerle yaşamaya mahkûm olduğunu; kendi çabalarına güvenmek zorunda olduğunu, ancak güçlerini tam olarak geliştirmesinin ona bir nebze dayanıklılık ve korkusuzluk sağlayabileceğini de bilir” (2025: 116). Buna göre anne rahmi, yitirilmiş bir cennet şeklinde tasavvur edilebilir ve kişi, bu cennete tekrar dönemeyeceğinin farkındalığıyla umutsuzluk yaşamakta, alışmak ve yaşamak zorunda olduğu dünya hayatının zorluğuna dayanmak

gerekliliğiyle başa çıkmaya çalışmaktadır. Fromm, sonrasında bu durumdaki bireyin önündeki seçeneği ise şöyle belirtir: “böylece dünyaya geldiği andan itibaren iki eğilim arasında kalır: biri ışığa ulaşmak, diğeri ana rahmine dönmek; biri macera, diğeri kesinlik; biri bağımsızlık riski, diğeri korunma ve bağımlılık” (2025: 116). Bu durumda iki seçenek arasında kalmanın dahi bireye bir eziyet gibi geleceği, onun umutsuzluğunu, tereddütlerini, yalnızlığını, korku ve kaygılarını artırabileceği ifade edilebilir.

Bu yüzden zor durumda olduğu ya da böyle olduğunu düşündüğü zamanlarda anne; onun özdeşleştiği, yeniden korunaklı küçük dünyasına sığınmayı düşlediği kişi hâline gelecektir. Otto Rank; *Doğum Travması* (2024) adlı eserinde bireyin yaşadığı psikolojik problemlerin ortaya çıkış sebebinin doğum sürecinde yaşadığı travmaya bağlamaktadır. Erich Fromm'un da *Sevginin ve Şiddetin Kaynağı* (2025) adlı eserinde ana rahmine dönme arzusunu psikolojik sebep ve sonuçlarıyla irdelediği görülmektedir.

Bu travmanın doğum sonrasındaki süreçte farkında olunmadan bastırılmaya çalışılmasından kaynaklanan bilinçaltı süreç, hayat boyunca bireyin davranışları, sözleri, rüyaları ya da sanatsal yaratımlarında bir şekilde ortaya çıkmak için mücadele verecek, bazen de bu bastırılmış unsurlar, sanatsal üründe bir yansıma şeklinde belirecektir. Burada yaşamın geçmişiyile, yani anılarla bağlantılı bir durum kastedilmektedir. Dolayısıyla;

doğum travmasının ilksel bastırılması belleğin, yani kısmi hatırlama yetisinin asıl nedeni sayılmalıdır; başka bir deyişle, bazı anıların özellikle seçilmişçesine insanın aklında kalması, bir yandan bu anıların ilksel bastırma tarafından emilmiş olduğunu, öte yandan da daha sonra esas bastırılan şeyin, yani ilksel travmanın ikamesi olarak yeniden üretileceklerini gösterir (Rank 2024: 30).

Doğum travması, birey tarafından seçilen ve niye onu seçtiğinin bireyin de farkında olmadığı anıların yeniden gün yüzüne çıkmasını da beraberinde getirmektedir.

Anneye ve anne rahmine dönüş arzusu, sanat eserlerinde ve sanatın en soyut alanı olan şiirde birtakım sembollerle kendisini göstermektedir. Kadın için anne, cinsiyetinin belirlediği bilinçli yaşamın misalidir. Erkek içinse örtük bilinçdışının imgeleriyle dolu, henüz tanımadığı bir yabancıdır. Sadece bu nedenle bile erkeğin anne kompleksi kadınlıkından tümüyle farklıdır. Erkek için anne, en başından beri son derece simgesel bir karaktere sahiptir. Onun

anneyi idealize etme eğilimi de bundan kaynaklanabilir. Birini idealize etmek aslında kötülükten korunma isteğidir. İnsan, korktuğu şeyi savuşturmak istediğinde onu idealize etmektedir (Jung 2009: 41). Şiirlerde anlatılan çeşitli duygu ve durumlar, idealize edilmiş ve yeniden yüce varlığında bir olunmak istenen anneye bizi götürmektedir.

Anneye dönüş hayali Ahmet Hamdi Tanpınar gibi rüyalarını ve düşlerini eserlerinde oldukça etkin ve etkili bir şekilde kullanan bir şair için şaşırtıcı bir arzu olarak görünmemektedir. *Antalyalı Genç Kıza Mektup*'ta geçen “benim gençliğimde şimdikinden çok az verimli olan meyva bahçelerinde dolaşırken yavaş yavaş bir hülya adamı oldum.” (Tanpınar 2020: 394) ifadesi, onun hayata, dünyaya ve kendi varlığına bakış açısı hakkında fikir vermektedir. O, tabiatın sunduğu malzemenin ve muhayyilesinin katkısıyla küçük bir çocukken hayallerinin süslediği bir dünya kurmuştur. Yetişkin bir birey olunca da küçüklüğünde inşasına başlanan bu dünyaya; sıkıntısını, huzursuzluğunu, korkularını hafifletecek eklentiler yapmış, semboller yaratmıştır. Anne de onun yarattığı bu sembollerin ardında bulunan figürdür.

Tanpınar'ın şiirlerinde özellikle bazı sembollerin özlenen, arzu duyulan şeyler olarak dile getirildiği ancak arka planda bir korku ve huzursuzluk hissedildiği anlaşılmaktadır. “Tanpınar'ın bir hülya adamı olmasının ya da hülya adamı olmak istemesinin temelinde gerçeklerin acıtan yüzünden kaçmak isteği yatabilir. Çocuk yaşta yaşadıkları ve gördükleri mizacını etkilemiş, hayata atılmakta, hedeflerine ulaşmakta hep cesaretsiz davranmıştır. Onun şahsiyetinin oluşumunda korkunun içinde büyüyüp korkunun içinden gelmenin payı büyüktür” (Göncü 2021: 76). Bu korku da kendisini hep en çok güvende hissedeceği, korunaklı bir alanda hayal etmesine neden olmuştur. Bir anda kaybettiği anne figürü, bu yalıtılmış alan olarak düşünülebilir.

Onun bulunduğu yer neresi olursa olsun âdeta huzur vermeyen karakterinin oluşumunda etkisi olan durum, babasının görevi nedeniyle sürekli yer değiştirmeleridir: “Herhalde, babamın Anadolu memuriyetleri dolayısıyla bir yerde fazla oturmamamız, o zamanların uzun süren yolculukları, gittiğimiz uzak imparatorluk memleketlerindeki değişik iklim ve yaşama şekilleri, ânî ayrılışların hüznü, dönüşlerin saadeti, daha çocuk yaşlarda iken hayatıma dikkat etmeme, hiç olmazsa onu bir següzeşt gibi görmeme sebep olmuştur sanırım” (Tanpınar 2020: 340-341). O, çocukluğu süresince, kadı olan babasının mesleği yüzünden sürekli şehir değiştirmek zorunda kalmış ve bu durum, eserlerinde de bulunduğu yerle özdeşleşemeyip hep

bir yabancılık hissi çekme psikolojisinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Onun romanının adıyla da tezat içeren huzursuzluğunun kaynağı burada aranabilir.

Hastalanmak ya da herhangi bir hastalığa yakalanmak paranoyası da ömrü boyunca sahip olduğu duygu olan korkuyu sürekli beslemiştir. Yine böyle bir anısını şu cümlelerle anlatır: “26 Teşrinisani 1958. Bugün karaciğer muayenesi için hastahaneye gidiyorum. İçimde her şey altüst. Bittabi hastalığımдан ziyade parasızlıkla meşgulüm. Cebimde yalnız bir lira var. Kendimi dün akşamdan beri küçülmüş, biçare buluyorum. Parasızlığım bütün hastalıklar gibi hemen hemen hiçten başladı, büyüdü, çoğaldı, beni altına aldı” (Tanpınar 2011: 174). Onun hastalıktan doğan evhamına, korkularına parasızlık da eklenmiştir ve bu durum her an zihnini kemirmekte, bir şekilde kendisini hatırlatmaktadır.

Kerkük'ten Antalya'ya giderlerken yolculuk sırasında Musul'da annesinin tifüs hastalığına yakalanıp ölmesi Tanpınar'ın şiirlerinde karşımıza çıkacak olan korkuyla daha o yaşlarda tanıştığını göstermektedir. “Savaş yılları aynı zamanda açlığın, sefaletin ve salgın hastalıkların da yayıldığı yıllardır. Ahmet Hamdi kısa fasıllarla tekrarlayan bir ‘humma’ya tutulmuştur. Annesi ise her savaşın ölümcül hastalığı olan tifüse” (Okay 2010: 36). Hem sevdiği biricik insanın ölümüne şahit olmuş hem de hastalıkla tanışmıştır. Anneyi, dünyaya veda ettiği Musul topraklarında bırakmak zorunda kalmak da onun için ayrı bir acı olmuştur. “Annenin ölümüyle noktalanmış hummalı Kerkük ve Musul coğrafyasından sonra Antalya'nın, özellikle denizin ona bambaşka bir medeniyetin pencerelerini açacağını tahmin etmek zor değildir” (Okay 2010: 83). Kerkük ve Musul onun için kötü anıların mekânı olmuştur. Antalya ve bu şehirle birlikte deniz, Tanpınar için kısa zaman önce ayrı düşüştüğü ve hayallerinde ona sığınarak bunaltıdan kurtulmaya çalıştığı anneyi ifade etmektedir.

Fromm; anne rahmine, yani aslında geçmişe dönme isteğini, aynı zamanda ölüm ve yok olma isteği olarak ifade eder ve bu durumu “nekrofil” ile açıklar. Böyle bir kişi, kendisini ölüme ve sakatlığa adanmış biridir (2025: 128). Boğulma, yok olma, sonsuzlukta kaybolma rüyası ve hayali, anne rahmine dönüş arzusunun bireyin zihnindeki yansımasıdır. Bu bağlamda birey yok olarak güvensizlik duyduğu dış dünyadan kopup, geldiği dünyaya yani anne rahmindeki sessizlik ve huzur dolu alana döneceğini hayal etmektedir.

Ölüm düşüncesi, doğum travmasıyla ilgili olabilecek önemli bir duygu hâlidir. Zira “her türlü kılığa girmeye çalışan sürekli korkma eğilimi,

deyim yerindeyse biyolojik ve çok doğrudan bir tarzda çocuğun ölüm'le ilişkisinde açığa vurur kendini" (Rank 2024: 43). Ancak ölümü soyut bağlamda kavrayamayan çocuk için bu olgu, ayrılmakla ya da ortadan kaybolmakla açıklanırken, yetişkin birey için ayrılmak eylemi bazen ölümle ilişkilendirilebilmektedir. Bireydeki "ölüm düşüncesi baştan itibaren bilinçdışında güçlü bir haz etkisi yaratan anne karnına dönme fikriyle örülmüştür" (Rank 2024: 44). Anne rahmi, çocuğun ve bir zamanlar çocukluk deneyimini yaşayan yetişkinin hiçbir olumsuzlukla karşılaşmadığı, korunaklı, yalıtılmış alandır. "Kişi, hangi cinsten olursa olsun, kendine yakın birini yitirdiğinde, bu ayrılış yeniden ilksel ayrılışı, yani anneden ayrılmayı hatırlatır" (Rank 2024: 44). Yaşanan acıyı ve ayrılışı yok etmenin tek yolu ise anne rahmine dönüşür.

Tanpınar'ı da bir imparatorluğun yıkılışı, savaşlar, yeni kurulan bir devlet, sancılı süreçler, zorunlu göçler, gurbet, anneyi kaybediş, hastalık ve ölüm gibi bu arzuya iten birçok sebep, hayatı boyunca hep var olmuştur. Bu hususlar genel anlamda Tanpınar'ın şahsiyetinin kaynaklarını oluşturmaktadır. Telaşlı, huzursuz, endişeli bir şahsiyetin oluşumunda korkunun içinden gelmenin büyük payı vardır (Göncü 2021: 83). Bu durumda yapabileceği şey ise kendisine güvenli bir sığınak aramak ya da yaratmaktır. Burası öyle bir yer olmalıdır ki hiç kimse ve hiçbir şey ona zarar veremeyecek, onu incitemeyecek, hassas ruhunu takip ve tahrip edemeyecektir. Hatta hayatı boyunca yaşadığı, bir hastalığa yakalanma ihtimalini bile bertaraf edecektir.

Bu hassas şair, ileride dizelerine kaynaklık edecek duyguların altında, yaşadığı hadiselerin bilinçaltındaki yansımaları olduğunun farkında değildir. Onun şu ifadeleri, bu hadise sonrasındaki ruhsal bunalımının derecesini ortaya koymaktadır:

Benim hayatımda 1916 Martından Birinciteşrinine kadar olan devir çok mühimdir: Sonradan üzerinde düşününce insan talihi ile ilk defa bu aylarda karşılaştığımı anladım. Bu zamanın mühim bir kısmını annemin birdenbire yol üstünde hastalandığı ve öldüğü Musul'da geçirdik. Onunla beraber evcek hastalanmıştık. Ben kısa fâsıllarla tekrarlanan bir hummaya tutulmuşum. Biraz iyileşip sokağa her çıkışımda, birkaç cenaze ile, sefaletin her nev'i ile karşılaşıyordum. Arap memleketlerinde daha yanık ve çok ezici olan ezan sesleri, salâlar, ölüm düşüncesini âdeta içime hakkediordu. Her kımıldanıpta hastalıkla, açlıkla kemirilmiş insan yüzleri görüyordum (Tanpınar 2020: 342).

Ölümün kendisiyle ve korkusuyla küçük yaşta tanışan Tanpınar, hayatı boyunca bu fikrin etkisi altında kalacaktır (Göncü 2021: 75). Çocukken şahit olduğu acı olaylar, onun ruhunda bir travma olarak iz bırakmıştır. Huzursuz bir ruh, her an ölüm hadisesiyle karşılaşma vehmi, hayatında önemli ve değerli yere sahip olan insanlardan ani olarak ve ebediyen ayrı kalabilme olasılığı onun zihnini yavaş yavaş ele geçirmektedir. Annesinin vefatı sonrasında “Annemin ölümünü bir türlü unutamayan ve yıllarca bize yanında gülmeyi meneden babam” (Tanpınar 2020: 343) ifadesiyle de bu sıkıntılı ruh hâlinin oluşumunda rol alan etkenler hakkında fikir vermektedir. Şair, güzel bir manzara karşısında dahi ölümü ve bunun düşüncesinden duyduğu korkuyu üzerinden atamayacaktır. Tanpınar'ın içinde, arkalarında annelerini (anne ve büyükanne) göç yolunda bırakmanın burukluğu kalmıştır (Göncü 2021: 75-76). Anneden erken ayrılmanın küçük çocuk zihninde bıraktığı iz, onun anneye duyduğu özlemin ve hayallerinin kaynağı olmuştur.

Baba, doğum travmasının anneye ve anılarla ilgili olan tarafının yanı sıra birey için bu sürecin kapsama alanında yer alan ve bu şekilde olumsuzlanan bir unsurdur. O, kişi tarafından bu travmanın sebebi olarak görülmektedir. “Anneden ilk kopuşa götüren itişisi yapan baba, bu yüzden ilk ve kalıcı düşmandır aynı zamanda” (Rank 2024: 31). Bu yüzden baba figürü, bireyin yaşadığı travmanın ve bilinçaltından yansıyan sıkıntının temel kaynakları arasında neredeyse en başta yerini almaktadır. Ana rahminde korunaklı bir şekilde yatan yumurta hücresi, babadan gelen hücreyle uyandırılacak, dokuz ay süren son misafirlik sonrasında korunaksız alana yani dünyaya adım atacaktır. Baba, Tanpınar'da annenin ölümü sonrasında aile bireylerine gülmeyi yasaklamasıyla otoritenin yanı sıra ulaşılmak istenenle yani anneye arasına giren engeli de sembolize etmektedir. Zaman acımasızca ilerlemekte ve annesiz günlerin arttığı gibi anneye bir olduğu an da ondan gittikçe uzaklaşmaktadır.

Tanpınar zaman kavramını; bireysel duyguları ve hayat anlayışı etrafında şiirlerinde çeşitli imgeler vesilesiyle ortaya koymuştur. O, “devamlılık meselesine doğrudan bağlıdır. Bu bazen zamana, bazen tarihe ve bazen de imgeye, hayal gücüne bağlı bir devamlılık meselesidir. Tabiatıyla bu konudaki temel kaynağı Henri Bergson'dur” (Balcı 2020). Tanpınar'ın, zaman kavramının, beraberinde iç sıkıntısı ve bunalım karşısında anne rahmine dönüş arzusunu da taşıdığı anlaşılmaktadır. O; anneden koptuğu, onun bedeninden ayrıldığı doğum anından itibaren artık yalnız kalmıştır.

Doğum öncesi ortamını hatırlatan her şey ise artık ona biraz olsun ferahlık vermektedir. Bu, bir bakıma onun geçmişe dönme isteğini, maziye duyduğu özlemi de yansıtmaktadır. “Tanpınar’ın çocukluktan çıkıp ergenliğe evrilmesinde toplumsal yapı, ona, annenin verdiği güveni vermez. O da hep kendini eksik bırakacak olan anneye/anneliğe bağımlı kalır” (Şen 2018: 642). Bu bağıllık ve bağımlılık hissi ise çocukluk travmaları ve korkularının sürüklemesiyle onda anneye dönüş arzusunu beraberinde getirmektedir.

1.1. Suyun İzinde Anne Rahmine Dönüş

Anneyi ve anne rahmini sembolize eden unsurlarda su, önemli bir yere sahiptir. Mitoloji, din, sanat, doğa anneye ilişkilendirilmiş birçok hikâye içermektedir. Anne imajının sudaki izdüşümü ona gizemli, saygın ve büyümlü nitelikler kazandırmıştır. Buna verilebilecek bir örnek, kilisenin vaftiz suyu simgesidir. Rüyalarda ve fantezilerde deniz ya da büyük su kitleleri bilinçdışı anlamına gelir. Suyun anneye ilgili bakış açısı bilincin anası ya da onun kalıbı olarak, bilinçdışı doğasıyla örtüşmektedir (Jung 2025: 290). İlkel çağlardan itibaren anne ve su arasında, insanın bilinçdışı da hesaba katıldığına diyalektik bir ilişki kurulduğu söylenebilir.

Su aynı zamanda da bir yeniden doğuş ya da yitirilmiş cennete dönüşü ifade etmektedir. Sanat eserlerinde çoğunlukla tabiat unsuru olarak yer alan su, “yitirilmiş yaşam biçimini yeniden kurmayı amaçlayan çabaya karşılıktır. Bu yeniden kuruluş, aynı zamanda içinde besleyici maddeler bulunan ıslak bir ortamda gerçekleşecektir; bunun bir diğer anlamı, sudaki yaşamı, ıslak ve besin bakımından zengin ana karnında yeniden gerçekleştirmektir” (Ferenczi 2022a: 73). Bu durumda deniz ve göl gibi tabiat unsurları anne rahmine benzer şekilde içindeki canlıları, anne sütü olarak da dışarıdaki canlıları besleyerek bu işlevle eserlerde var olabilmektedir. Aynı zamanda ana rahminin içyapısıyla da deniz arasında benzerlik kurulabilmektedir. “Dölütün tüyle kaplı dış zarı, kan gölü dölüt yatağında serbestçe yüzer ve geçiş yoluyla havayı sağlar” (Ferenczi 2022a: 74). Deniz anne karnı, anne karnı da denizdir. Bu ilişkide en çok da besleme eylemi öne çıkmaktadır. Deniz tabanını saran kum, taş ve yosunlar; anne rahminin iç yüzeyini saran damar tabakasıyla birbirine benzetilebilir. Her ikisinin de yumuşak olmaları, içlerinde canlıların barınması, içerisindeki canlıyı koruyan ve besleyen birer alan olmaları gibi ortak özellikleri bulunmaktadır.

Anne rahmine dönme arzusu, ortak yaşamının aşırı gerileme türlerinde ortaya çıkan bilinçdışı bir arzudur. Bu, sıklıkla okyanusta boğulma arzusu/

korkusu ya da yeryüzü tarafından yutulma korkusu gibi sembolik biçimlerde görünmektedir. Kişinin kendi bireyselliğini tamamen kaybetme, doğayla yeniden bir olma isteğidir. Anne rahminin içinde olmak, hayattan ayrılmış olmaktır (Fromm 2025: 124). Bu durumda Tanpınar'ın şiirlerinde deniz, okyanus ve suyla bir olma, bunlar üzerinde ilerleyip sonsuzluğa karışma gibi arzuların, dış dünyadaki hayattan koparak anne rahmine dönme arzusuna kaynaklık ettiği düşünülebilir. *Antalyalı Genç Kıza Mektup*'ta Tanpınar, denize olan ilgisini şu cümlelerle ortaya koymuştur:

Denizin iki manzarası beni çıldırtırdı. Biri bu kayalıkların sahile bakan bir yerinde sabah ve akşam saatlerinde durgun denizin ışıkları ve dipteki taş ve yosunlarla aldığı manzaradır. Bu kayalarda beni mesud eden şeylerden biri de yine sakin saatlerde kovuklara suyun dolup boşalmasıydı. Bir de öğle saatlerinde güneş vuran suyun elmas bir havuz gibi genişlemesi. Bunlar benim muhayyelem için büyük mânâları olan şeylerdi (2020: 395-396).

Tanpınar; çocukluğundan başlayarak yetişkinlik çağı da dâhil olmak üzere, şiirlerinden anlaşıldığı gibi, suyu ve suyun sonsuzluk hissi yaşatan hâli olan denizi hep hayranlıkla, sevgiyle ve ilgiyle seyretmiş, anlatmıştır. Belki de Tanpınar'da su imgesi, anneye yeniden akışın, onun bedeninde var olmanın, ona dönmenin sembolüdür.

Deniz genç Ahmet Hamdi'ye bir çöl coğrafyasının, Kerkük'ün, Halep'in, Musul'un, hastalıkların, ölümün, savaş yıkıntılarının arkasından gelmiştir. Ergani Madeni'nde, Sinop berzahının kumluğunda, Siirt yolculuğunda ve Kerkük evlerinin damlarında kendine rastlayan çocuk, Kerkük-Antalya güzergâhı üzerindeki mecburî Musul ikametlerinde de 'insan talihi ile ilk defa karşılaşmış'tır (Okay 2010: 85).

Denizi olan bir şehirde olmak, orada yaşamak onun, ölen anneyi yanı başında hissetmesine, doğum öncesinde olduğu gibi onun bedeninde olduğunu hissetmesine vesile olmuştur.

Su, şairin bu yönde gitmek ve bulunmak istediği ortamın en önemli özelliğidir. Bachelard, her suyun bir süt olduğunu da belirtir. Bilhassa her mutlu içecek anne sütüdür. Yani her sıvı önce bir sudur, sonra da her su bir süttür. Süt, sıvı gerçekliklerin ifadesi sıralamasında ilk isimdir daha doğrusu ilk ağızsız isimdir. Bu durumda sular, anneselliğin temel özelliğini kanıtlayan unsurlardır (2023: 169-170). Dünyaya gelen bebek, tıpkı

annesinin rahminde annenin bedeninden gelen sıvıyla beslendiği gibi, şimdi de annesinin göğsünde yine onun bedeninden gelen sütle beslenmektedir. Tanpınar'ın şiirlerinde yer alan su imgesinin de anne rahminin suyla dolu ve dış dünyanın tehlikelerinden uzak dünyasına dönüş arzusunun bir yansıması olduğu düşünülebilir: “Kökü bende bir sarmaşık/ Olmuş dünya sezmekteyim./ Mavi, masmavi bir ışık/ Ortasında yüzmekteyim” (Tanpınar 2007: 19). “Ne İçindeyim Zamanın” şiirinden alınan bu dizeler, şiirin genelindeki zamansal bağlamdaki belirsizlikten doğan iç sıkıntısının etkisiyle şairin içinde bulunduğu bunaltıyı göstermektedir. Bu bunaltıdan kaçış noktası olarak da kendini bir ışığın ortasında yüzer gibi düşlemektedir. “İnsanı sonsuz ağırlığı ile ezen kâinat, bu yarı mistik ruh hali içinde, ona kökü kendisinde olan bir sarmaşık gibi gelir. Şair kendisini nasıl ‘rüzgârda uçan bir tüy’ gibi hafif hissediyorsa, dünya da hafiflemiş, küçülmüş, şaire bağlı bir çiçek, bir sarmaşık haline gelmiştir” (Kaplan 2018: 58). Sarmaşık imajı yine onun başka şiirlerinde de geçmektedir ve bununla şairin mistik tarafının ortaya konduğu söylenebilir. Sarmaşığın başı ve sonu belli değildir, dış görüntüsüne bir karmaşa hâkimdir. Ancak bu belirsizlik içinde bile bir yaşam devam etmekte, köklerle emilen su dallara, yapraklara ve çiçeklere ulaşmaktadır. Yani bilinmezliğin ve belirsizliğin sonu bu kaosa rağmen bir kesinlik olarak görülebilir.

Suyun ses unsuruyla birlikte anlatıldığı, “Bu güneş döşenmiş bahar bahçesi,/ Suyun uzaklaşan, yaklaşan sesi” (Tanpınar 2007: 25) dizelerinde şairin yine bir belirsizlik ve bu belirsizlikten doğan sıkıntı içerisinde olduğu fark edilmektedir. Su, yani sığınmak istediği küçük dünya olan anne karnı, ona yaklaşıp uzaklaşmaktadır. Deniz dalgalarının çıkardığı sesin ona anne karnında bebeğin duyduğu sesi andırdığı da söylenebilir.

Onun şiirlerinde yer verdiği deniz imgesinin kaynağını ölmüş olan anneye kavuşma düşüncesi beraberinde bulmak mümkündür. “Yavaş Yavaş Aydınlanan” adlı şiirindeki “Yavaş yavaş aydınlanan/ Bir deniz altı âlemi./ Yosunlu bir boşluktan/ Çekiyor kendine beni” (Tanpınar 2007: 21) dizelerinde görüldüğü gibi Tanpınar, bir denizaltı âlemine istemsizce de olsa sürüklendiğini ortaya koymaktadır. Sanki yıllar önce anne rahminden dünyaya gelen şair, yine aynı yoldan (bu da yosunlu boşlukla ifade edilmektedir ki yosunun oluşması da su ve nemle mümkündür) geldiği yere döndüğünü düşünmekte, bunu arzu etmektedir. Bazı balıkların denizdeki mikroskobik besinleri ağızlarıyla süzerek beslendiği gibi, Tanpınar'ın da annesinin yediği ve vücudundan dönüştürerek çocuğuna aktardığı besinlerle

beslendiği anları düşlediği ifade edilebilir. Bu durumda deniz; anne rahminde embriyonun etrafını saran su olduğu gibi, embriyoyu besleyen sıvı ve doğum sonrasında bebeğin annesinin göğsünden emdiği süt olarak düşünülebilir.

Bu şiirdeki boşluk duygusu bir yandan da bireyin yaşadığı varoluşsal problemlerin yansımadır. Frankl, cennete benzer bir emniyet alanının insana sonsuza dek kapatılması ve insanın seçimler yapmak zorunda kalmasının bu boşluğun nedenlerinden olduğunu belirtmektedir (2025: 112). Bu doğrultuda anne rahminden kopan yani cennetini yitiren birey de dünyaya gelerek aslında yok olmakta, bir boşluğun içine düşmektedir. Orada dolanıp durmak yani dünyada yaşamak, denizde akıntıya kürek çekmek gibidir ve bu durum da yaşamın bireyi yorması, ona yük gibi gelmesidir.

Orhan Okay, bu şiirde şaire ait otobiyografik izlerin bulunduğunu da belirtmektedir. Buna göre, onun eserlerine imaj veya sembolik bir değer olarak giren “mağara” motifinin başlangıcının Antalya’daki “Güvercinlik” olacağını söyler. Onun hayat hikâyesiyle ilişki kurulabilecek bir sır vermeyen şiirlerinde bile bu mağara birkaç defa kendini ele vermektedir. “Yavaş Yavaş Aydınlanan” şiirindeki denizaltı dünyasında ve ışık-gölge oyunlarında bu hatıranın izleri vardır (Okay 2010: 92). Bu şiir gibi diğerlerinde de “deniz” kadar sıkça rastlanan “deniz mağarası” imgesinin hem onun otobiyografisinden hem de otobiyografisinin en önemli parçası olan annesinden izler taşıdığı söylenebilir.

Deniz imgesi, “Şiir” adlı eserinde de yer almaktadır: “İçimizde sonsuz çalkanan deniz,/ Gülümseyen yüzü kaderin bize,/ Yıldızların altın bahçesindeyiz,/ Ebediyetinle geldik diz dize” (Tanpınar 2007: 24). Daha önce, bebeğin saklı olduğu ve suyla dolu olan anne rahmini sembolize ettiği düşünülen denizde kendisini düşleyen şair, bu dizelerde ise denizi kendi içerisinde hissettiğini söylemektedir. Bu denizin özelliği ise sürekli çalkalanması ve sonsuz oluşudur. Bu durum, anneden geleni yani onun bedeninin ürettiği besini içine alıp doymaya benzetilebilir. “Deniz, anne gibidir, su, olağanüstü bir süttür; toprak, rahminde ılık ve verimli bir besin hazırlar; kıyılarda, bütün varlıklara yağlı parçacıklar verecek göğüsler ortaya çıkmaktadır” (Bachelard 2023: 172). Rahim sıvısıyla beraber anne sütünü de sembolize edeceği düşünülebilecek olan su, Tanpınar’da havuz ya da göl gibi sınırlı bir alanı değil, deniz gibi ucu bucağı görünmeyen ve sonsuzluğu çağrıştıran metafor olarak yer almaktadır. Psikanalizin, “dölyatağı sıvısının ana karnına ‘girmiş’ denizi temsil ettiğini” (Ferenczi 2022a: 76) söyleyen varsayımı da bu tespitleri destekleyen niteliğe sahiptir. Anne rahmindeki

bebek için de bulunduğu alanın etrafı ve dışı belirsizlik ifade ettiği için içi sonsuzluğu temsil etmektedir ve asıl sınır da doğum sonrasında dış dünyaya gözlerini açtıktan sonra onun karşısına çıkmış olmaktadır.

“Deniz Ufkunda” adlı şiirinde şair, gurûb vakti seyrettiği manzaradan bahsederek “Akşamın mercan dallar gibi/ Suda olgunlaşan rüyası...” (Tanpınar 2007: 24) dizeleriyle hayal ettiği dünyayı tasvir etmektedir. Bu dünya akşam gibi karanlık, deniz gibi suyla doludur. Şairin sözleri de bu yönden anne karnının sıcak, karanlık ve su içindeki dünyasında olmak istediğine işaret etmektedir. Rüya; Tanpınar’ın dizelerinde, geçmişle ve dolayısıyla zamanla kurulan bağlantıda önemli bir işleve sahiptir. Şiirlerinde rüyanın rolünü özellikle Valéry’den gelen etkiyle vurgulayıp onun “Vele ki rüyalarını yazmak isteyen adam bile azami şekilde uyanık olmalıdır” cümlesiyle açıklamakta, bunu kendi şiirleri için uykuyla uyanıklık arası bir ruh hâliyle konumlandırmaktadır (Tanpınar 2020: 397). Bu yüzden rüya yani düş hâlinin onun şiirlerinde bir geriye dönüş arzusunu düşündürmesinin yanı sıra, dizelerinin oluşum sürecini ifade ettiği de söylenebilir.

Ferenczi; gündüzden geri kalanların, düşün işlevlerinden biri olarak kendi kendini temsil ettiğini belirtmektedir. Kişisel geçmişle düşlerin içeriği arasındaki ilişki kesin olarak gözlemlendiği takdirde gündüzden ya da yaşamdan geri kalanların, travmanın yinelenmesinin semptomlarında olduğu gibi giderek açıklık kazanacağını vurgulamaktadır (2022b: 14). Tanpınar’ın bu dizelerde, suda olgunlaşan rüyalarından bahsetmesi, anne karnında suda yüzen embriyonun olduğu sürece yapılan bir gönderme olarak düşünülebilir ki şair burada suda olduğu, suda büyüdüğü, suda olgunlaştığı şeklinde geçmişe dair rüyalar görmekte, özlem duymaktadır. Deniz onun için bir anne gibi özlenen, hayal edilen, tekrar dönmek istediği sığınaktır: “Sayıkladığım deniz gurbet gecelerinde” (Tanpınar 2007: 57) derken olduğu gibi, doğduktan sonra o artık gurbete düşmüştür ve dünyada bulunduğu sürece hep denizi sayıklayıp durmaktadır.

Hocası Yahya Kemal’in “Sessiz Gemi” adlı şiirinden de izler taşıyan “Rıhtımda Uyuyan Gemi” şiiri, rıhtımda bekleyen bir geminin denize açılıp sonsuzluğa yol alması yönündeki arzusunu çağrıştırmaktadır: “Nolur bir sabah saati/ Çağırrsa bizi sonsuzluk/ Birden demir alsa gemi/ Başlasa güzel yolculuk” (Tanpınar 2007: 39). Ölüm düşüncesini yansıtan bu şiirde şairin, rıhtımdan ayrılıp denize açılarak bilinmeyen bir sonsuzluğa karışma isteği, doğum öncesine gitmeye, anne karnına dönüşe karşı duyulan istek olarak yorumlanabilir. “Onun için ölüm aynı anda birden fazla şeydir. Hem

yokluktur, hem güneştir, hem cüzzamdır, hem mutlaktır ve hem de yeniden doğuştur” (Şahin 2018: 631-632). Ona göre birden fazla şey olan bu olgu, dünyaya yani faniliğe, güvensiz ortama, korkunç olana adım atmadan önce bulunduğu tekin yere dönme yoludur.

1.2. Anne Rahminin Karanlık Dünyasına Dönüş Arzusu

İşıksız bir oda ya da karanlık bir ortam, anne rahmini hatırlatan çevresel etkenlerdendir. “Anneden ayrılmış bulunduğunu bilmekte olan çocuk için rahim, karanlık oda ya da sıcak yatak tarafından sadece sembolik olarak ikame edilmiş görünür” (Rank 2024: 34). Bu ortamda tek başına olduğunun farkında olan ve çevresinde neyin/nelerin bulunduğunu göremeyen çocuğun hissettiği duygu, kaygı ve korkudur. Bu duygu durumu doğum esnasındaki kaygının yetişkin bireydeki yeniden üretimi olarak görülebilir (Rank 2024: 34). Rank, “çocuksu kaygı ya da korkunun her dışavurumunun doğum kaygısını kısmen aşmaya tekabül ettiğini” ifade etmektedir (2024: 38). Karanlık ve kapalı ortamda bulunan bireyin, etrafına gizlemiş olabileceğini düşündüğü şeylere dair kaygı duyması ve korkması, kapalı alanda hissettiği nefes daralması, hatta ölüm düşüncesi bu durumun yansımaları arasında sayılabilir. Söz konusu hâli ortadan kaldıracak şey ise doğum sonrasında iletişim kurulan anneyi temsili şeklinde bilinen, güvenilen ve tanınan bir kişi ya da ışık olabilir. Fromm bireyin yaşadığı kaygı ile korkunun temelini, anneye kurulan bağda aramakta ve bunun, Freud’un cinsel arzuların temeli olarak gördüğü Oedipus bağından çok daha güçlü olduğunu savunmaktadır. Buna göre anneye olan bağ hem onun sevgisini arzulama hem de onun yok ediciliğinden korkma şeklinde ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda anne rahminde olma arzusu sevgi, bağımlılık ya da cinsel saplantı ile tanımlanabilecek arzular değildir (2025: 124-125). Dolayısıyla anne rahmine dönme arzusunu anneye karşı duyulan bağımlılık ya da bağımlılık noktasında ayırt etmek gereklidir.

Tanpınar’ın şiirlerinde karanlık, anne rahmine dönüşü yansıtan bir diğer niteliktir. Freud; sessizlik, karanlık ve ıssızlık unsurlarının, insanın tamamen özgürleşemediği çocukluk bunalımlarının kalıntısı olduklarını söylemektedir (2023: 60). Jung, karanlığı annenin temsil ettiği nitelikler arasında göstermektedir: “Annenin üç önemli özelliği, bakıp büyüten, besleyen iyiliği, arzu dolu duygusallığı ve yeraltına özgü karanlığıdır” (2009: 22). Tanpınar da karanlığı ve sessizliği istenilen, beklenen, sınırlanmış bir ortamın özellikleri gibi dizelerinde sunmaktadır. “Sükûnun bahçesi tılsım ve pınar/ Yıldızdan cümlesi karanlıkların;” (Tanpınar 2007: 24) dizelerinde

bir karanlıktan değil, karanlıklardan bahsetmektedir. Ancak bu karanlıkların hepsi de yıldızlardan oluşmaktadır. Gün ışığı varken yıldızların görünmemesi, aydınlığın aslında onların karanlığı olduğuna işaret etmektedir. Şair de anne karnındaki sürecin özellikleri arasında olan karanlığı bir sığınak olarak görmekte, kendi aydınlığı olarak nitelendirmektedir.

Mehmet Kaplan, Tanpınar'ın şiirlerinde sık sık yıldızlı gecelerden bahsetmesini, şuuraltında yaşayan ilk çocukluk anlarına dönme arzusunun bir neticesi olarak görmektedir. O da Haşim'de olduğu gibi, ilk çocukluğunda gökyüzü ve annesi arasında gayrişuuri bir münasebet kurmuştur. Ay ve yıldızlarla anne ve kadın arasında böyle bir yakınlık kurulması hadisesinin Dünya edebiyatında da söz konusu olduğu belirtilebilir (Kaplan 2018: 67-68). Tanpınar'ın, karanlığı ve geceyi yıldızlarla anlamlı kılan yaklaşımı, onun erken kaybettiği anneye duyduğu özlemin yanı sıra yeniden onun bedeninde var olma isteğinin ve bir türlü varlığını ait hissedemediği bu dünyadan kendisini izole etme arzusunun da bir tezahürüdür.

Göge ait unsurlarla kurduğu “Gezinti” adlı şiirinde şu manzara bize doğum travmasını düşündürmektedir: “Ülker, Demirboğa, Altınkelepçe/ Tılsımlı gülleri gök bahçesinin/ Bir bir açıldılar... Ve ıssız gece,/ Suda tekrarlandı, ilhamlı, engin,” (Tanpınar 2007: 37) Gece gökyüzüne bakan şair, karanlıkla birlikte ortaya çıkan yıldızları güllere, yıldız kümelerini gül bahçelerine benzetmektedir. Bu güller yerde değil, gökte açtıkları için görüntüleri sulara yansımaktadır. Su ve karanlık bir arada kullanılarak anne karnını hatırlatan unsurlar olmuştur. Ayrıca gökyüzündeki yıldızların ışıklı görüntülerinin sulara düşmesi, yeryüzünde anne rahmindeki embriyoyu saran sıvı ve annenin göğsündeki süt gibi bir görüntü de ortaya çıkarmaktadır. “Bu ılık ve mutlu bir gecenin imgesidir, aydınlık ve sarmalayan bir maddenin imgesidir, hem havayı, suyu, hem de gökyüzü ve toprağı alan ve bunları birleştiren bir imgedir, kozmik, geniş, devasa, hoş bir imgedir” (Bachelard 2023: 173-174). Bu yüzden gece, karanlık, ışık ve su şiirde anneyi ve annenin bedeninden çocuğa geçen hayat kaynağı sıvıları işaret etmektedir.

Karanlığı sessizlikle bir arada kullandığı “Bir gül, bu karanlıklarda/ Sükûta kendini mercan/ bir kadeh gibi sunmada/ Zamanın aralığından” (Tanpınar 2007: 36) dizelerindeki durum, şairin anne karnının karanlık ve sakin ortamına özleminin yansımaları olarak düşünülebilir. Yine bu şiirinde de söz konusu durumu kendi zaman anlayışıyla bir arada ortaya koymaktadır. Sessizlik ve akışkanlık zamanın niteliğidir çünkü an, sessiz bir şekilde hayatımızdan akıp gitmektedir.

Karanlık, yalnızlık ve sakinlik arzusu “Her Şey Yerli Yerinde” şiirinde şu şekilde ifade edilmektedir: “Biliyorum gölgede senin uyuduğunu/ Bir deniz mağarası kadar kuytu ve serin/ Hazların âleminde yumulmuş kirpiklerin/ Yüzünde bir tebessüm bir ağır öğle sonu” (Tanpınar 2007: 40). Rank, her hazzın da rahim içindeki ilksel hazzı yeniden oluşturmaya yönelik olduğunu iddia etmektedir (2024: 38). Çocuklukta kazanılan tuvalet alışkanlığı, karnını doyurma eylemi, annenin göğsünden süt emme ve oyun sürecinde kendini gösteren bu oluşum aslında hayat boyunca bireyin düşünceleri, hareketleri ya da rüyaları vasıtasıyla duyduğu hazzın arka planında yer almaktadır. Bu şiirde de şair kendisini o haz ânında düşünüp, rahatlamaktadır. Burada özellikle “deniz mağarası” imgesiyle Tanpınar'ın anne rahminin bebeği saklayan karanlık ve korunaklı boşluğunu hatırlattığı fark edilebilir. Ayrıca bu şiirin tamamına hâkim olan yalnızlık ya da tek başlılık da aynı durumun tezahürü olarak düşünülmelidir. “Sonsuz evreni sevmek, anneye duyulan sevginin ebediyetine maddi bir anlam vermektir. Herkes bizi terk ettiği zaman ıssız bir manzarayı sevmek ıstırap veren bir yokluğu telafi etmektir, bizi terk etmeyen anneyi hatırlamaktır...” (Bachelard 2023: 168) Tanpınar manzarada ve mekânda yalnızlığın peşinde yürürken de aslında anneye bir olduğu anları tekrar yaşamakta, onun yokluğundan doğan hüznünü bastırmaya çalışmaktadır.

“Uyku Suları” adlı şiirinde de benzer bir durumun “mağara” metaforuyla ifade edildiği görülmektedir: “Çekilen son dalganın eteğinden/ O masal mağarası açılır birden,/ Yarım aydınlıkta tutuşur, parlar/ Uyku sularında yüzen balıklar” (Tanpınar 2007: 49). Uyku hâli, bu geriye dönüşün tek yoludur. Gündüzden ve yaşamdan geriye kalan duygular ve arzular, yineleme eğilimi gösteren psişik izlenimlerdir. Bunlar bir çözüme varamamıştır, üzerlerinde egemenlik kurulmamıştır ve bilincin dışındadırlar. Uyanık durumdan çok uyku koşulları içerisinde ve düşler şeklinde ortaya çıkarak düş şeklinde gerçekleşme amacı gütmektedirler (Ferenczi 2022b: 15). Bu bağlamda doğum öncesini anımsama ve o sürece dönme arzusu özellikle rüya ile derin bir ilişki içerisinde görülebilir ki rüyalar söz konusu travmadan anlık bir kurtulma, kendini dışarı daha doğrusu içeri saklama girişimi olarak görülebilir.

Bu şiirde anne rahmi, Tanpınar için bir masal mağarasıdır ve bu mağaranın açılmasıyla artık dışarısı karanlık değildir ve oradan ışık serpilmektedir. Şairin karanlığı da aslında bu mağaranın içinde değil, dışındadır. Karanlığın, kendisi için taşıdığı anlamı bizzat şu cümlelerle ifade etmiştir: “Yumuşak ve

mûnis gece, büyük ve engin karanlık, seni ne kadar methetsem azdır. Sen tehlikenin ve vehmin annesi olduğun kadar, tesellinin, hülyanın ve şiirin de cömert kaynağısın. Senin her şeyi silen, çizgileri ilga eden ve şekilleri yumuşatan eteklerin hayatımıza yayılınca ne mucizeler, neler olmaz ki...” (Tanpınar 2020: 183) Bu yüzden gece gibi anne rahmi de karanlık niteliğine sahip olduğundan dolayı âdeta Tanpınar’ın dönmeyi ve olmayı arzu ettiği sıldadır. Anne rahmini ve dolayısıyla anneyi birtakım sembollerle ifade eden Jung, bu konuda şunları söyler: “Sembol oluşturan süreç anne yerine şunları koyar: Kent, kaynak, mağara, kilise, vs. Bu karşılıkların nedeni, libido regresyonunun, çocukluktaki edinimlerin, özellikle anneye olan ilişkinin yeniden canlandırılmasıdır” (2025: 282). Jung’un da sözleriyle temellendirerek, bu şiirdeki “deniz mağarası” imgesinin kapalı, dar, sessiz, ıslak ve yalıtılmış oluşuyla anne rahminin yerine kullanıldığı ayrıca şairin bu dar mekândaki varlığına özlem duyduğu söylenebilir.

Travmanın yineleme eğilimi uyku sırasında, uyanık olma durumuna göre çok daha yüksektir. Derin uyku süresince duyarlı ama çözümü bulunamamış izlenimlerin geriye dönüş perspektifi oldukça şiddetli şekilde derine gömülmüştür. Uykudaki hasta, kendisine rahatsızlık veren psişik ve bedensel heyecanın duygusuyla uyanır, sonra yön değiştirmiş psişik içeriğe göre yeniden uyuyup düş görmektedir (Ferenczi 2022b: 17). Tanpınar’ın şiirinde de denizin derinliklerinde yüzen balıklar, uyku sularında yüzmektedirler. Buradaki su; uykuda görülen denizi meydana getiren suyu ve bundan hareketle anne rahmini ifade edeceği gibi, zaman anlamında da düşünülebilecek niteliktedir. Şair uyku hâlinde olduğu zamanlara yani doğum öncesinde suda olduğu ve uyuduğu zamana dönmeyi arzu etmektedir.

Onun, anne rahminin karanlığına sığınma arzusu, şiirlerinde bazen de siyah renkle beraber kendini belli etmektedir: “Sanki siyah, simsiyah taşlar içinde/ Siyah, simsiyah kovuklarda yaşadık biz” (Tanpınar 2007: 71) dizelerinde olduğu gibi siyah rengin ve kovuk kelimesinin bir arada kullanılmasının şairin muhayyilesinde anneye, annenin bedenine dönme, sığınma isteğine işaret ettiği düşünülebilir.

Özellikle “yokluk”, “hiçlik” ve “boşluk” ifadelerinin geçtiği ya da kastedildiği eserlerde böyle bir anneye dönüş arzusunun yer alması olasıdır. Tanpınar’ın da “Defne Dalı” adlı şiirinde bu arzusunun doğrudan “boşluk” şeklinde dile getirilmesi tesadüf değildir: “Ne çıkar, sonu bir neşe ve hüznün,/ Açılmış bir kapı ümit boşluğa,/ Ölüm şifasıdır her üzüntünün,/ Sükût defne dalı her yorgunluğa” (Tanpınar 2007: 42). Şair, üzüntüden kurtuluşun tek yolu olarak

ölümü düşlemekte ve düşünmektedir. Ölümü de boşluk içinde bulunarak hayal etmektedir. Tıpkı anne rahmindeki bebeğin durumu gibi, ölüm ve boşluk duygu ve düşüncesinin de ortak noktası bilinmezliktir. Şair hayatın anlamsızlığından, kendisine ıstırap ve hüzün veren yanından kurtulmanın yolu olarak böyle bir uzaklaşma, kaçış planlamaktadır. Boşluk duygusunun yer aldığı “Güller ve Kadehler” şiirinde de şu dizeler söz konusu ruh hâlini yansıtmaktadır: “Varsın baş ucunda gezinsin dursun,/ Zalim iğvaları bir susuzluğun.../ Bütün pınarlardan içsen ne çıkar?/ Hep aynı boşluğu bize tekrarlar,/ Dövmüş altından veya mücevher,/ Birbirine benzer bütün kadehler...” (Tanpınar 2007: 44) Şair sudan yani anne rahminden uzaktır ve şimdi bu susuzluğu hiçbir şeyin gideremeyeceğini hissetmektedir. Anne karnındaki gibi değil, şimdi dışarıdaki susuz bir boşlukta gibidir.

“Musiki” şiirinde de yine karanlığı, gece ile ifade etmekte ve bu dünyanın, kendisini çağırdığını belirtmektedir: “Bu çılgın uyanış her düşünceden/ Üst üste ve zalim, bir kader gibi,/ Bir melek uzanmış siyah geceden/ Mahur sularında tutuştu gemi” (Tanpınar 2007: 43). Aslında dünyaya geliş; fiziksel bir uyanış olarak nitelendirilirse, şair bu hayatı değil, daha huzurlu olacağını düşündüğü önceki yani doğumu öncesindeki hayatını istemektedir. Karanlığı ve bilinmezliği ifade eden siyah geceden uzanan meleğin ise anneyi gösterdiği düşünülebilir. Bununla sadece şair ona dönmeyi istememekte, aynı zamanda o da Tanpınar'ı yanına çağırılmaktadır. Bu dizelerde karanlığın yanı sıra “gemi” imgesiyle de annenin kapsayıcı, huzur verici, sakin dünyasına duyulan arzuya gönderme yapılmaktadır. Bachelard; suyun sandal gibi üzerindeki nesneyi sallayan, sakinleştiren, uyku hâline geçiren niteliğini, annenin bebeğini rahatlatıp onu uyutmak için beşiği sallamasına benzetmektedir. Buna göre sandal, bazı bakımlardan yeniden bulunmuş bir beşiktir. Su bizi taşımakta, beşikteki gibi sallamakta, uyutmakta, bize annemizi geri vermektedir (2023: 186). Şiirde de bir geminin, mahur sularında tutuşarak yani sallanarak şaire anneyi hatırlattığı, beşikte sallanırken duyduğu gevşemeyi ve hazzı yaşattığı ifade edilebilir.

1.3. Anneden Uzak Olmanın Yarattığı Duygular: Kaygı, Korku ve Endişe

Ferenczi kaygının, her travmanın doğrudan sonuçları arasında yer aldığını söylemektedir. Kaygı; insana öz yıkım gibi bir etken sunar, bu durum da sessizce acı çekmeye tercih edilir. Travmaya bağlı olan kaygı, korku çılgınlığına dönüşebilir (2022b: 13). Bundan hareketle de korku, kaygının beraberinde ya da sonucunda ortaya çıkan bir duygu durumu olarak belirtilebilir.

Kişi; anneye bağlılığından dolayı, yeniden rahme dönerek anneye ortak bir yaşam sürme, onunla aynı bedende varlığını devam ettirme hayalini kurabilir. Fromm, bu durumda ortaya çıkacak olan ruh hâlini şöyle betimler: “Ortak yaşamaya bağlı olan kişi bağlı olduğu ‘asıl’ kişinin ayrılmaz bir parçasıdır. O kişi olmadan yaşayamaz ve ilişkinin tehdit edilmesi durumunda aşırı kaygı ve korkuya kapılır” (2025: 123). Annenin bedeninden ayrı olmanın oluşturduğu kaygının yanında bir de onunla tek olunca ortaya çıkan ayrılma ihtimali de bireye aynı duyguyu yaşatacaktır. Anneden yani güvenli alandan kopuşu başlatan doğum anı, insanın dünyayla tanışma anında yaşadığı sarsıntıyı da ifade eder. “Büyük sarsıntıdan önce insanın kendine ve kendini çevreleyen dünyaya oldukça büyük bir güven duygusunun olması gerekir; sarsıcı olaylardan sonra birey kendini düş kırıklığına uğramış sanır; bu duygu çok az kalır ya da hiç kalmaz” (Ferenczi 2022b: 11). Şiirlerde de karşılaşılan hayal kırıklığının bu yönde bir arka plana sahip olduğu düşünülebilir. “Tanpınar’ın hayatını karartan durum, belki de bir türlü geçmişle hesabını kapatamamasından kaynaklanır. O, daima bir yerlerde kendisini ısıracak bir yaratık gibi hazır beklemektedir” (Enginün ve Kerman 2022: 39-40). Anneyi göç yolundayken kaybediş, çocuk Tanpınar’ın zihninde ömrü boyunca hep mevcut bulunan kaygı, korku ve travmanın kaynağı olacaktır.

Tanpınar’ın şiirlerinde, hayalindeki dünyaya ulaşamamaktan duyulan korku ve endişenin doğum travmasından kaynaklanma ihtimali büyüktür. “Başka Bir Yıldızda” adlı şiirindeki “Bir demir pençeydi sanki/ İçimizde eski korku...” (Tanpınar 2007: 33) dizelerinde korku, maziden kalan bir duygu olarak nitelenmektedir. Şair bunun itirafını şu cümlelerle ortaya koymuştur: “Dünyaya, insanlara ve kısmen de tabiata bu korkunun arkasından bakmak, bende fitrattan gelen hareket fikrini de çoğu zaman sekteye uğrattı. Korkuya rağmen yahut korkuyla birlikte kendimi ancak bu kadar yapabildim. Korkularımdan kurtulursam her şey daha farklı olabilir miydi, bakın işte onu bilmiyorum” (Kaplan 2013: 158). Bu itiraf, korkuları yüzünden kaçırıldığı ya da yaşayamadığı hayatın ardından bir iç çekiş olarak görülebilir. Onun için korku, bilinmeyen dünyaya gözlerini açtıktan sonra başlamıştır ve bu yüzden de kaynağı eskidir. Günlerini anne rahminde geçirdikten sonra kendisini bu görünen ve hakiki sanılan dünyaya yabancı hissetmektedir. Bu yabancı dünyanın bilinmezlikleri de şimdi onu tedirgin etmektedir.

“Kalbim” adlı şiirine hâkim olan korkunun da benzer bir durumla ifade edildiği görülmektedir: “Boş dehlizlerinde ne ziya, ne ses.../ İnziva, korkudan kısık bir nefes/ Gibi dalga dalga ürperir, erir” (Tanpınar 2007:

109). Yine boşluk hissiyle aynı dizelerde yer alan korku, dış dünyanın ve zamanın bilinmezliği karşısında şairin içinde doğan ürpertiden kaynağını almaktadır. Dış dünyada neyle karşılaşacağını, zamanın ne getireceğini bilememek, onun korkusunun da yavaş yavaş büyümesine neden olmaktadır.

Tanpınar'ın şiirlerinde açık bir şekilde “korku” kelimesi geçmese dahi, anlatılan durumun arkasında her zaman bu duygunun varlığı hissedilmektedir. O, korkularıyla yüzleşmeyi değil, onlarla yaşamayı seçmiştir. Bu, bir anlamda da mazoşist bir tavır olarak görülebilir. Aynı zamanda anne rahmine ya da anneye dönüş arzusunun da bu duygunun hissedilmesine neden olan dünya hayatından kaçışı sembolize ettiği söylenebilir.

1.4. Anneye Dönüşün Aracı Olarak Bazı Hayvanlar

Nereden, ne zaman ortaya çıkacağı belli olmayan küçük canlılar yani hayvanlar bu travma doğrultusunda ele alınabilir. Bu canlıların tekin olmayışı kaygının gerçek kökenini açığa vurmaktadır. Fare, yılan, kurbağa, böcek gibi küçük ve sürüngen hayvanların tekin görülmeyişi, küçük deliklerde iz bırakmadan kayboluşları bu anlayışa neden olmaktadır. Annedeki sığınağa geri dönme isteğinin tam anlamıyla yerine gelişi burada görülmektedir. Yani bu küçük canlılar çocuk veya embriyonun sembolik ifadesi gibidir. Çok küçük olmaları, kolay çoğalabilme yetenekleri, sperm ya da yumurta hücresi olarak nitelendirilmelerine yol açmış, doğrudan doğruya anne karnında yer almayı hatırlatmıştır (Rank, 2024, s. 35). Yani bu küçük ve hızlı hareket eden varlıklar, anne rahmine geri dönüş için birer araç olarak görülmektedir.

Otto Rank, bazı hayvanların özellikle tekinsizlikleri ve insanın içine girebilme tehlikesi yüzünden de doğum travmasının yansıması olarak düşünülebileceğini belirtmiştir. Tanpınar “Bir Heykel İçin” adlı şiirinde yılanı ifade eden ejderha kelimesine şu şekilde yer vermiştir: “Ateşler püskürerek dolaşan bir ejderha/ Uzakta yeşim rengi bir ufkun kenarında” (Tanpınar 2007: 31). Ejderha, ateş püskürterek uzakta dolaşır durmaktadır. Buradaki söz konusu sembolün, embriyonun oluşması için gereken hücrelerden biri olduğu düşünülebilir. Şairin yeniden anne rahmindeki yerini alabilmesi için de bu ejderha ve onun püskürttüğü ateşin yerine ulaşması gerekmektedir. Burada ejderha, bir ısı kaynağını yani ateşi püskürtmektedir; “yumuşak ve sıcak, ılık ve ıslak maddi imgeler bizi iyileştirir. Hayali bir tıbbı, düşsel olarak o kadar hakiki, o kadar hayal edilmiş bir tıbbı aittirler ki bizim bilinçsiz yaşamımızda hatırı sayılır bir etkiyi muhafaza ederler. Yüzyıllar boyunca sağlıklı, ‘radikal ıslaklık’ ile ‘doğal sıcaklık’ arasındaki bir

denge olarak görüldü” (Bachelard 2023: 183). Tanpınar’ın da ateşle, anne rahminin ve kucağının sıcaklığına duyduğu arzuyu yansıttığı söylenebilir. Bu ateş uzaktayken yakıcı, içindeyken ise eritici yani onu yakanla birbirine kaynaştırıcı etkiye sahiptir.

Şair; “Uyku Sularında” adlı şiirinde ise anne rahmine dönüşü, bu dönüşün ilk anını sembolize eder şekilde balık sembolüyle ortaya koymaktadır: “O masal mağarası açılır birden,/ Yarım aydınlıkta tutuşur, parlar/ Uyku sularında yüzen balıklar” (Tanpınar 2007: 409). Bu dizelerde anlatılan manzara, babadan gelen hücreyle anne rahmindeki yumurtanın dölleme sonucu ortaya çıkan bebeğin oluşum sürecini hatırlatmaktadır. Masal mağarası anne rahmini, oraya yönelen balıklar ise yumurtayı dölleyecek olan hücreleri sembolize etmektedir. Zira bazı hayvanların “çok küçük oluşları sperm ya da dişinin yumurtaları olarak yorumlanmalarına yol açmaktadır ve doğrudan doğruya annenin karnında yer almayı hatırlatır” (Rank 2024: 36). Bu bağlamda Tanpınar’ın şiirinde de açılmış masal mağarasına girmek için bekleyen balıklar da benzer şekilde embriyoyu oluşturacak hücrelerdir ve şairin ilk geçmişine dönmek için duyduğu isteği dile getirmektedir.

Sonuç

Ahmet Hamdi Tanpınar’ın şiirleri bazı psikanalistlerin düşünceleri ışığında anneye ve anne rahmine işaret eden semboller çerçevesinde incelendiği zaman bu yönde değerlendirilebilecek imge ve sembollerin dizelerinde oldukça fazla kullanıldığı görülmektedir. Onun hayat hikâyesindeki bazı hadiseler bu durumun temelinde yer alan nedenlerdir. Çocuk yaşayken göç yolunda bir salgın hastalıktan dolayı annesinin vefat edişi ve aynı yolda Tanpınar’ın da hastalığa tutulması ömrü boyunca âdeta hastalık hastası bir birey olarak vehim içinde yaşamını sürdürmesine yol açmıştır. Ayrıca yaşanan bu durum hem korunaklı bir alan hem de vücudun oluşturduğu bağışıklık sistemiyle hastalıklara karşı bebeğe kalkan olan anne rahmine dönüş için istek duymasına da neden olmuştur. Tanpınar’ın doğanın karşısında çok iyi ve ayrıntıyı kaçırmayan bir temaşa ustası olması ise bu arzusunu anlatırken imge bulmada ona rahat bir hareket alanı sunmuştur.

Sürekli şehir değiştirmelerinden dolayı dünyaya karşı duyduğu aidiyet problemi de onun, ait olduğu asıl yerin anne rahmi olduğunu düşünmesine nedendir. Parasızlık, ekonomik sıkıntılar, süregelen savaşlar, salgın hastalıklar onun kaçış psikolojisine girmesini tetiklemiştir. Anne rahmine dönme isteği bu yüzden Tanpınar’da, yaşadığı dünyaya yabancılaşan bireyin

kaçış eyleminin varış noktası olarak nitelendirilebilir.

Tanpınar'ın anneye ve anne rahmine dönme arzusunu yansıtan şiirlerinde karanlık, gece, yıldızlar, su, deniz, mağara, bazı bitki ve hayvanlar imge ya da sembol olarak kullanılmıştır. Bunların ortak yanı, hepsinin de doğaya ait unsurlar oluşudur. Onun sahip olduğu bu ruh hâlinin altında yatan duygular en başta kaygı, korku, özlem ve dünyaya karşı duyduğu güven problemidir. Tanpınar anneye dönüşü ve anneye bir olmayı hem dünyada yaşadığı huzursuzluktan bir kurtuluş çaresi hem de bir anlamda yeniden var olma biçimi olarak görmektedir.

Anne ve anne rahmi bu şekilde çeşitli duygular, hareket ve sembollerle bireyin davranışlarına yansımaktadır. Kişi; korunaklı ve tehlikelerden yalıtılmış olan anne rahmine dönüş arzusunu, bilinçaltında geliştirip büyüttüğü huzursuzluk, korku, yabancılık hissi, dünyayla ve insanlarla özdeşleşememe gibi duygu ve davranışlar sonucunda yaratmaktadır.

Kaynakça

- Bachelard, Gaston (2023). *Su ve Düşler-Maddenin Tahayyülü Üzerine Deneme*, Çev. Z. Bengü, İstanbul: Ketebe Yayınları.
- Balcı, Yunus (2016). *Tanpınar: Trajik Bir Şair ve Şiiri*, İstanbul: Kesit Yayınları.
- Balcı, Yunus (2020). "Ahmet Hamdi Tanpınar", *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü (TEİS)*. <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/ahmet-hamdi-tanpinar>, (Erişim tarihi 14.02.2026).
- Enginün, İnci ve Zeynep Kerman (2022). *Günlüklerin Işığında Tanpınar'la Baş Başa*, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Erbay, Erdoğan (2024). "Mitolojik Eşikten Modern Şiire: Tanpınar'ın Eşik Şiirleri", *Mitoloji ve Edebiyat*, Ed. A. Kırkan, Y. Cengiz, Mardin: Mardin Artuklu Üniversitesi Yayınları, s. 23-39.
- Ferenczi, Sandor (2022a). *Psikanaliz Açısından Cinsel Yaşamın Kökenleri*, Çev. H. Portakal, İzmir: Cem Yayınevi.
- Ferenczi, Sandor (2022b). *Psikolojik Travma*, Çev. H. Portakal, İzmir: Cem Yayınevi.

- Frankl, Viktor E. (2025). *İnsanın Anlam Arayışı*, Çev. Ö. Yılmaz, İstanbul: Okuyan Us Yayınları.
- Freud, Sigmund (2023). “Tekinsizlik Üzerine”, *Tekinsizliğin Psikolojisi Üzerine Tekinsizlik Üzerine*, E. Jentsch ve S. Freud, Çev. H. Şahin, İstanbul: Laputa Kitap, s. 25-63.
- Fromm, Erich (2025). *Sevginin ve Şiddetin Kaynağı-İyinin ve Kötünün Arasında İnsan Kalbi*, Çev. Y. Alogan, İstanbul: Say Yayınları.
- Göncü, Müge (2021). *Korkunun Edebi Görüntüleri-Peyami Safa, Ahmet Hamdi Tanpınar, Oğuz Atay’ın Roman ve Hikâyelerinde Entelektüelin Korkuları*, Ankara: Hece Yayınları.
- İlhan, Nilüfer (2024). “Tevfik Fikret’in Şiirlerinde Doğum Travması ve Anne Rahmine Dönüş Arzusu”, *Dede Korkut Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları* 35, s. 1-17.
- Jung, Carl Gustav (2009). *Dört Arketip*, Çev. Z. Aksu Yılmaz, İstanbul: Metis Yayınları.
- Jung, Carl Gustav (2025). *Dönüşüm Sembolleri*, Çev. F. Gürbüz Gerhold, İstanbul: Alfa Kitap.
- Kaplan, Mehmet (2018). *Tanpınar’ın Şiir Dünyası*, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Kaplan, Sefa (2013). *Geç Kalan Adam: Ahmet Hamdi Tanpınar*, İstanbul: Doğan Kitap.
- Okay, Orhan (2010). *Bir Hülya Adamının Romanı Ahmet Hamdi Tanpınar*, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Rank, Otto (2024). *Doğum Travması*, Çev. S. Yücesoy, İstanbul: Metis Yayınları.
- Samsakçı, Mehmet (2018). “Bir Tanpınar Sözlüğü: Lüzum ve İmkânlar”, *Bir Güneş Avcısı Ahmet Hamdi Tanpınar*, Ed. İ. Şahin, D. Depe ve N. Ankey, İstanbul: Doğu Kütüphanesi, s. 611-626.
- Şahin, İbrahim (2018). “Tanpınar Poetikasının Sorunu: Mutlakçılık”, *Bir Güneş Avcısı Ahmet Hamdi Tanpınar*, Ed. İ. Şahin, D. Depe ve N. Ankey, İstanbul: Doğu Kütüphanesi, s. 625-638.

Şen, Cafer (2018). “Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Diyalog(suzluğ)una Felsefi ve Psikanalitik Bir Bakış”, *Bir Güneş Avcısı Ahmet Hamdi Tanpınar*, Ed. İ. Şahin, D. Depe ve N. Ankay, İstanbul: Doğu Kütüphanesi. s. 639-681.

Tanpınar, Ahmet Hamdi (2007). *Bütün Şiirleri*, İstanbul: Dergâh Yayınları.

Tanpınar, Ahmet Hamdi (2011). *Yahya Kemal*, İstanbul: Dergâh Yayınları.

Tanpınar, Ahmet Hamdi (2020). *Yaşadığım Gibi*, Haz. B. Emil, İstanbul: Dergâh Yayınları.

